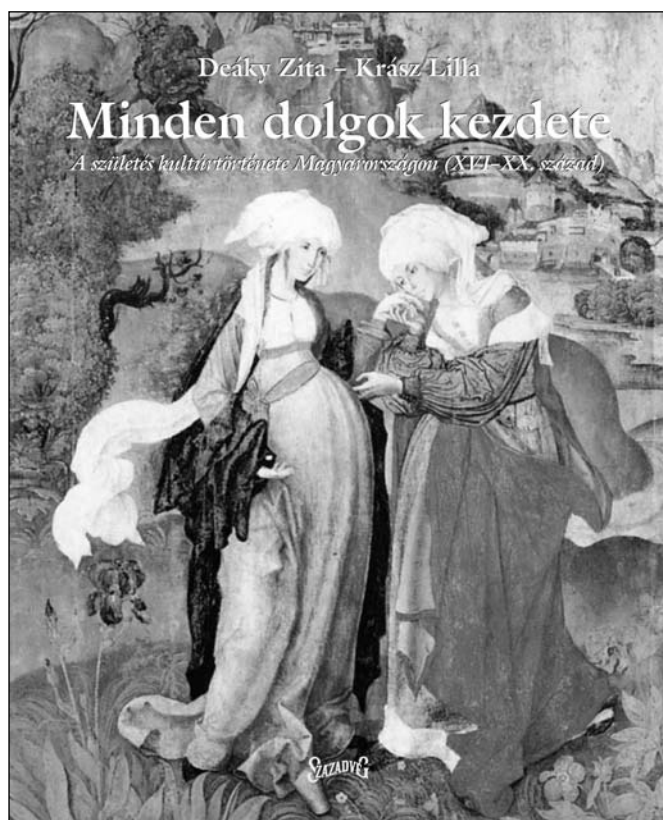

Deáky Zita, Krász Lilla: Minden dolgok kezdete *A születés kultúrtörténete Magyarországon (XVI–XX. század)*

Századvég Kiadó

A születés magyarországi kultúrtörténetének mintegy négy évszázadát megjelenítő kötet lehetőséget ad az olvasónak, hogy megismerje és megértse a múlt értékeit, a közösségek megtartó erejének fontosságát, az egyéni és társadalmi konfliktushelyzetek kialakulását és megoldását. Másfél évtizedes történeti, néprajzi, történeti antropológiai kutatásainak eredménye e könyv.

A születés kultúrtörténetének aktualitását a 21. századi embernek a születéshez és a halálhoz való megváltozott, gyakran ambivalens viszonyulása adja. A modern társadalom embere gyakorta egyedül szül és születik, és egyedül van a halál órájában is. A születés és a halál elvesztette közösségi jellegét. Évezredekken keresztül számos képzet, hiedelem és szokáscelekmény kísérte az élet e két végpontját. A hagyomány szabta rendben lelki-testi támaszt kapott mindenki. Szakrális és profán elemek, a tér és az idő sajátos szerepe, az egyén és a közösség befogadó és elengedő rítusai biztosították a körforgást, így a két végpont a világ rendje szerint egymás mellé került.

Az emberiség történetében évezredek, évszázadok óta jelentkező igény a lét és nem-lét, születés és halál megértése,

fogódzók keresése. A születés az orvostudomány fejlődésének köszönhetően a 20. század folyamán Európában a modern egészségügyi és szociális intézmények rendszerébe került, ahol gyógyszerek, rendszeres külső-belső vizsgálatok, ellenőrzés, adminisztráció kíséri nyomon az anya testi folyamatait, benne a magzat fejlődését.

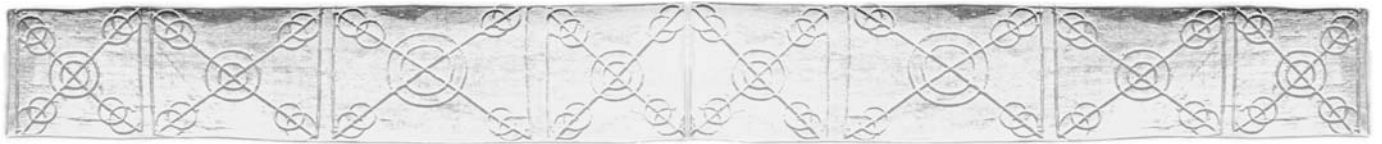
Európa-szerte a tudományos világban és a közéletben egyaránt élénk viták folynak a születés helyéről, a születést segítő személyéről, az újszülött első perceiről-napjairól, a szoptatás fontosságáról, a meddőségről, a születésszabályozás kérdéseiről. A múlt köszön vissza, amikor a születés talán túltechnikizált körülményeit megkérdőjelezzük és inkább a társadalmi, és lélektani tényezőket hangsúlyozzák.

A szerzők olvasmányos formában tárják elénk a gondos alaposítással összegyűjtött hagyományokat, s miközben valószínű történeti áttekintést nyertünk, megismerjük a régebbi korok bölcsességét is. A könyv laikusok számára is lebilincselő olvasmány, de a szakemberek számára ezen felül számtalan szakmai igényességet tartogat.

Álljon itt egy kis ízelítő a könyvből:

„A magtalanság, a meddőség okait a 18. század végén, a korszak tudományos színvonalán, Zsoldos János orvos csoportosította. Bár megállapította, hogy a férj utálata, valamint az idegi, lelki eredetű betegségek is okként szerepelhetnek, de ezeket nem tartotta igazi terméketlenségnek. Csak a fiziológiai okokat vette számba, és elemezte orvosi szempontból. Több olyan testi elváltozást is megemlégett Zsoldos, aminek korrigálására orvos vagy bába segédletével volt csak mód. Ha a méh szája félre van, erre az esetre a bába a méhszájat naponta többször nyomogassa - így javasolta tulajdonképpen a kenést, azaz a masszírozást.

Ezt az eljárást a népi gyakorlat fönntartotta meddőség esetén, a ferde, és hátrahajlott méhállást a bábák a 20. század elejéig kenéssel gyógyították. Összevetve Zsoldos János a meddőség okairól és gyógyításáról szóló 1802-es felsorolását Temesváry Rezső 1899-ben készült országosan ismert és gyakorolt, köznépi szokásokat és hiedelmeket egybegyűjtő munkáját, néhány esetben szembevetendő a véleményhasonlóság. Mindkét könyvben a meddőséget - amelyet a népi vélekedés szerint is okozhat a házaspár eltérő fiziológiai alkata, a gyenge táplálkozás, a méh rendellenessége, a sűrű nemi élet - néhány esetben gyógyteákkal, főzetekkel, fürdővel, fűszerekkel, alkohollal, vagy éppen ezek megvonásával lehet gyógyítani.

1844-ben jelent meg Kempf d' Angreth József (1820-1900), Somogy vármegye uradalmi orvosának a női meddőségről írt orvosi disszertációja. Miután számba vette az alkati hibákat és a lélekre ható káros ártalmakat, arra a következtetésre jutott, hogy a nők az irodalom és a művészetek művelése miatt lehetnek meddők. Különösen az irodalommal és a tudományokkal való foglalkozást találta termékenységét gátló hatásúnak, ezért teljes életformaváltást javasolt, természetesen megfelelő táplálkozás és élénkítő szerek alkalmazásával. A később igen érdekes és mozgalmas életet élt orvos, aki bejárta Ausztráliát és Amerikát is egy, a 19. század közepén teljesen természetes szemlélethez kapcsolódott doktori értekezésével. Eszerint a nők helye és szerepe csak a családon belül képzelhető el, és minden, ami ebből kikölköntené, akár a tudomány vagy a művészetek művelése, annak az egészségre nézve is súlyos következményei lehetnek. Tehát tanulás, művelődés és meddőség vagy az anyaság. Ezzel az orvosi véleményével megerősítette és alátámasztotta Kempf d' Angreth József a korabeli nézetet, és akaratlanul is csatlakozott ahhoz a törekvéshez, amely a nőket kizárta a felsőbb iskoláztatásból, az egyetemekről, és a család és a háztartás szűk falai közé száműzte.

Mindenesetre a 20. század elejéig sem az orvosok, sem a bábák, sem a népi gyógyító praktikák nem tudtak a meddő nőknél ténylegesen segíteni. Nem tudjuk, hány nő volt meddő, milyen gyakran fordult elő egy-egy közösségben, csak azt tudjuk, hogy nagy gondot és bánatot okozott az utód nélküli családokban.

A meddő nők mindent megtettek azért, hogy saját gyermekük legyen. A mindenbe valószínűleg már évszázadokkal ez előtt beletartozhatott a nem becsületes úton, csellel, lopva szerzett gyermek is. A történeti forrásokban, elsősorban a törvényekben találkozunk a *gyermek-alácsúsztatás* kifejezéssel. Ez azt jelentette, hogy valakinek az újszülöttét egy másik asszony alá csempészték, mintha ő szülte volna. Ennek elsődleges oka a meddőség lehetett, esetleg halva születés, vagy éppen torz születése esetén is a szegény elkerülésének egy lehetséges módja. Az asszony vagy a család a bábát lefizette, hogy szerezzen egy egészséges újszülöttet. Gyakori lehetett ez az eljárás, mert 1542-ben I. Ferdinánd V. dekrétumában is büntetendő cselekedetként szerepel a *suppositio infantum*.

1689-ben Kassán, a tanúkihallgatás során arra kereste a választ a város tanácsa, bizonyos Simon Andrásné „*az nemes város bábájától kívánt volna olyan gyermeket, az ki más asszony embertől elment s mire kívánta azt?*” A baba vallomása szerint, mivel Simon Andrásné nem tudott terhes lenni, ezért kérte őt, hogy lopjon neki „*egy gyermekecskét, csak míg megkeresztelnék, azután az üres koporsócskát eltemettetőn, vissza vihetné a gyermekecskét.*” Legalább akkor azt mondhatta volna a szerencsétlen Simon Andrásné, hogy legalább egy gyermeket szült, amely sajnos a keresztelő után meghalt. Ehhez hasonló történet minden bizonnyal később is gyakori lehetett, mert a gyermek-alácsúsztatás kifejezés szerepelt a Werbőczy-féle

Hármaskönyvben is, de bekerült még az 1878-as büntetőtörvényekbe is. Az V. törvénycikk 254. paragrafusában a következő módon rendelkezett: „*Aki valamely gyermeket más családba csempész, kicserél, elsikkaszt, eltitkol (...) A családi állás elleni büntetést követi el és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő.*”

Más utat ígért az a szemléletváltás, amelyet a meddőséggel kapcsolatban már Mátyus István is megemlíttet. A férfi felelősségének, illetve szerepének felismerése megjelent abban a köznépi gyakorlatban is, amikor a férj imádkozott az asszonnyal együtt, és közösen tettek fogadalmat a gyermekáldás reményében. Az a racionális megközelítést tartalmazó hiedelem is ezt támasztja alá, miszerint mindkettő, a nő és a férfi temperamentuma, illetve a természete erősen különbözik, „*nem passzol a vérük.*” A racionális megközelítéshez tartozik az is, hogy a házaspár számba vette mindkettőjük rokonságát, hol fordult elő, hol volt gyakoribb a terméktelen házasság. Ha a férfi rokonságában volt már ilyen hiba, akkor kívülről segítettek. Elterjedt volt a nemzőtárs, vagy vendégapaság gyakorlata is. Ilyen esetben nem volt bűn „*a szomszéd vagy más kakasának kukorékolását meghallgatni.*” Tudott és hallgatólagosan elfogadott volt a kívülről jövő segítség. A nemzőtárs rendszerint idegen, nem falubeli férfi volt, akinek a személyét titkolták, illetve nem beszéltek róla. A megszületett gyermeket a férj saját gyermekének tekintette, soha ebből vita, veszekedés nem származhatott, akkor sem, ha a későbbiekben saját közös gyermekük született: „*Nem bánom én, akárki kakasa kakasolta, csak fő, hogy az én tyúkom tojja!*” Főúri családokban sem volt ismeretlen a nemzőtárs „igénybevétele”. Esterházy Miklós és Dersffy Orsolya házasságából nem született gyermek, az asszony gyógyíthatatlan meddősége miatt. Róluk az a - kortársak számára nyilván hihető - történet terjedt el, hogy a feleség maga adott - gyermek reményében - ágyast a férjének.

Ha végképp nem sikerült a gyermekáldást elérni, akkor örökre fogadtak egy gyermeket. Valakinek tovább kellett vinnie a nevet, és valakire rá kellett hagyni az örökséget, mondván: *nem akarják kutyára hagyni a nevüket.*”

„*Deáky Zita és Krász Lilla kimerítő részletességgel és elképesztő, másfél évtizednyi néprajzi, történeti antropológiai gyűjtőmunkát követően tárgyalja pompás kiállítású könyvében a születés magyarországi kultúrhistoriáját.*”

(Népszabadság, Könyvszemle)

A könyv terjedelme 370 oldal
A színes album mintegy 220 illusztrációt, képet, dokumentumot tartalmaz. A borítón M.S. mester Mária látogatása Erzsébetnél című képe látható
(a selmecbányai várkapolna egykori oltárképe – a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona).
A kötet ára: 7875,-

